

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Olsbo, Pekka

Title: Avoimuudella on merkitystä! Kirjaston julkaisuyksikkö Jyväskylän yliopiston vaikuttavuuden edistäjänä

Year: 2012

Version:

Please cite the original version:

Olsbo, P. (2012). Avoimuudella on merkitystä! Kirjaston julkaisuyksikkö Jyväskylän yliopiston vaikuttavuuden edistäjänä. In M. Kokko, P. Olsbo, & K. Tuominen (Eds.), Kirjasto keskellä kampusta: Jyväskylän yliopiston kirjasto 100 vuotta (pp. 159-173). Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisu (46). Jyväskylä, Finland: Jyväskylän yliopisto. Retrieved from <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4957-0>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

PEKKA OLSBO

AVOIMUUDELLA ON MERKITYSTÄ!

Kirjaston julkaisuyksikkö Jyväskylän yliopiston vaikuttavuuden edistäjänä

Julkaisuyksikkö on toimintansa alusta alkaen tähdännyt Jyväskylän yliopiston näkyvyyden ja menestymisen sekä tieteen avoimuuden tukemiseen. Pekka Olsbo käy artikkelissaan läpi julkaisuyksikön toiminnan keskeisiä virstanpylväitä. Julkaisuyksikkö on vuosien saatossa vakiinnuttanut asemansa yliopiston keskeisenä palveluyksikkönä. Yliopistossa tuotettavien moninaisten digitaalisten aineistojen verkkojulkaisemisen myötä se myös jatkaa työtään kansallisen open access -työn eturintamassa.

Heinäkuussa 2012 Euroopan komissio julkaisi näkemyksensä tieteen avoimuutta edistävästä toimenpiteistä Euroopan unionin alueella. Tässä suosituksessa, joka perustuu muun muassa Eurooppa 2020 -strategiaan, todetaan että

julkisrahoitteisten tutkimustulosten ja julkaisujen avointa saatavuutta olisi edistettävä ja että julkaisujen saatavuudesta on tehtävä yleinen periaate hankkeissa, joita rahoitetaan EU:n tutkimuksen puiteohjelmista.¹

Suositus ei tullut yllätyksenä, sillä jo vuosia oli ainakin tieteellisten kirjastojen parissa puhuttu tieteen avoimuudesta ja sen merkityksestä yliopistojen näkyvyyden ja tutkimuksen kehittäjänä.

Nämä Komission julkilausumassa esitetyt toimenpiteet eivät tulleet yllätyksenä myöskään Jyväskylän yliopiston julkaisutoiminnan koordinoinnista vastaavalle kirjaston julkaisuyksikölle. Oikeastaan tätä jo odotettiin, sillä yksikön kehitysohjelmaan oli jo viimeiset 10 vuotta kuulunut tieteen avoimuuden edistäminen.

Tämä tieteen avoimuuden parantamiseen pyrkivä strategia oli julkaisuyksikössä tietoisien kehityskulun tulos. Yksikkö, jonka tehtävänä on koordinoida yliopiston julkaisutoimintaa ja kustantaa yliopiston pääjulkaisusarjoja, ei voi jäädä pelkkään julkaisijan tai kustantajan rooliin, sillä integroituminen yliopiston toimintaan vaatii tiukempaa sitoutumista yliopiston tavoitteisiin ja päämääriin.

JULKAISUYKSIKÖN PERUSTAMINEN

Mutta ymmärtääksemme tätä tietoista kehityslinjaa, meidän on palattava ajassa taaksepäin aina julkaisuyksiön perustamisajankohtaan saakka. Vuonna 1996 kirjaston silloinen johtaja Kai Ekholm sai yliopiston hallintojohtaja Erkki Tuunaselta tehtäväkseen harkita yliopiston julkaisutoiminnan koordinoinnin ja pääjulkaisusarjojen julkaisemisen siirtämistä yliopiston hallinnolta kirjastoon. Ekholm otti tehtävän vastaan ja jo silloin hyvin julkaisumaailman asioista ja muun muassa silloisen Euroopan Neuvoston elektroniseen kirjaan liittyvien hankkeiden tilasta tietoisena hän näki tässä kirjastolle täysin uuden roolin ja kehittymismahdollisuudet:

Olen [...] vakuuttunut siitä, että kirjastojen tulevaisuuden rooliin kuuluu myös julkaisutoimintaan osallistuminen. Ei vain jakamalla, vaan myös aktiivisesti jalostamalla, julkaisemalla ja jakelemalla.²

Syksyn 1996 tulosneuvotteluihin julkaisuyksikön perustaminen vietiin kehityshankkeena. Neuvottelujen lopputuloksena yliopiston kirjasto sai kehityshankkeensa läpi ja toiminnan perustamiselle saatiin rahoitus. Näin alkoi varsinainen työ julkaisutoiminnan kehittämisen siirtämiseksi yliopiston hallinnolta kirjastoon ja julkaisuyksikkö oli valmis aloittamaan toimintansa vuoden 1997 alussa.

Niinpä Jyväskylän yliopiston kirjastossa rynnättiin mieli avoinna täysin uuteen digitaalisen julkaisemisen ja erityisesti verkkojulkaisemisen maailmaan ja otettiin uutta teknologiaa käyttöön sitä mukaa kun ehdittiin. Kai Ekholm oli vierailut lokakuussa 1996 Yhdysvalloissa tutustumassa Yalen ja Harvardin yliopistojen julkaisutoimintaan ja tämä matka vahvisti hänen näkemyksensä siitä, että kirjaston julkaisutoiminnan tulee perustua digitaaliseen julkaisemiseen ja tarvepainatuksen hyödyntämiseen.³ Niin kirjastoon ja samalla myös Jyväskylän yliopistopainoon hankittiin Xeroxin XDOD-laitteisto, joka mahdollisti niin digitaalisten painotuotteiden kuin verkkoversioidenkin tuottamisen samalla kertaa. Tuolloin voitiin huoletta sanoa, että Jyväskylän yliopisto kulki digitaalisen julkaisemisen kehityksen kärjessä Suomessa.

Ja todellakin, julkaisuyksikön ensimmäiset vuodet menivät teknologisen kehityksen ja oman julkaisutoiminnan pyörittämisen merkeissä, sen kummemmin yliopiston kokonaisuutta ajatellen. Uusi verkkojulkaisemisen maailma ponkasi pystyyn ja toi tullessaan muun muassa täysin uuden tavan tuottaa opin- näytteet verkkoon: ensimmäisenä Suomessa Jyväskylän yliopiston kirjasto ilmoitti saattavansa kaikki oppinäytteet digitaalisen muotoon ja verkkoon julkaisusopimusten niin salissa.

Oppinäytteiden skannaaminen ja elektronisen arkistointi oli aloitettu jo 1997 ja 16.2.1998 avattiin virallisesti verkkopalvelu nimeltä *Jy-*

väskylän yliopiston kirjaston tutkielmanpankki. Tutkielmanpankki oli Suomen ensimmäisiä oppinäytteisiin keskittyneitä verkkoarkistoja Oulun yliopiston kirjaston väitöskirjatietokannan ohella.

Oman kustannus- ja koulutustoiminnan käyntiin saattaminen oli yksi luonnollisia tavoitteita uudelle kustantajalle. Samalla päätettiin ottaa haltuun myös yliopiston julkaisujen myynti ja rakennettiin kirjaston entiseen tupakkahuoneeseen ja silloiseen Peda-tilaan kirjakauppa. Tai aivan ensin tähän tilaan siirrettiin kirjaston jäljenpalvelu, mutta aivan pian tämän jälkeen 14. päivä helmikuuta 1997 palvelun repertuaariin lisättiin myös julkaisumyynti. Kirjakauppa tarvitsi luonnollisesti itselleen nimen ja maaliskuussa 1997 tämä täysin uusi kirjaston palvelupiste sai nimekseen Kirjavitriini.⁴ Näin siis sekä julkaisuyksikkö että Kirjavitriini juhlistavat tänä vuonna 2012 15-vuotista taivaltaan 100-vuotiaan kirjaston juhlahumun rinnalla.

Syyskuun alussa 1999 julkaisupäällikkö Vesa Niinikangas jäi ensin vuorotteluvapaalle ja irtisanoutui myöhemmin tehtävästään vuoden 2000 alusta lukien. Hän muutti Turkuun toteutamaan pitkäaikaista haavettaan ja laittoi pystyyn oman kirjakustantamon Enostone. Julkaisuyksikön markkinoinnista vastannut julkaisusihteeri Olli Ahonen ja minut nimettiin organisoimaan julkaisuyksikön toiminta uudelleen muuttuneessa tilanteessa. Oli siis aika tehdä johtopäätöksiä siihenastisesta taipaleesta ja miettiä yksikön strategiaa hieman laajemmin.

Pekka Olsbo ja Harri Hirvi perustamassa Kirjavitriiniä vuonna 1996. Kuva: Jyväskylän yliopiston kirjaston valokuvakokoelma.

KOHTI TIETEEN AVOIMUUDEN EDISTÄMISTÄ

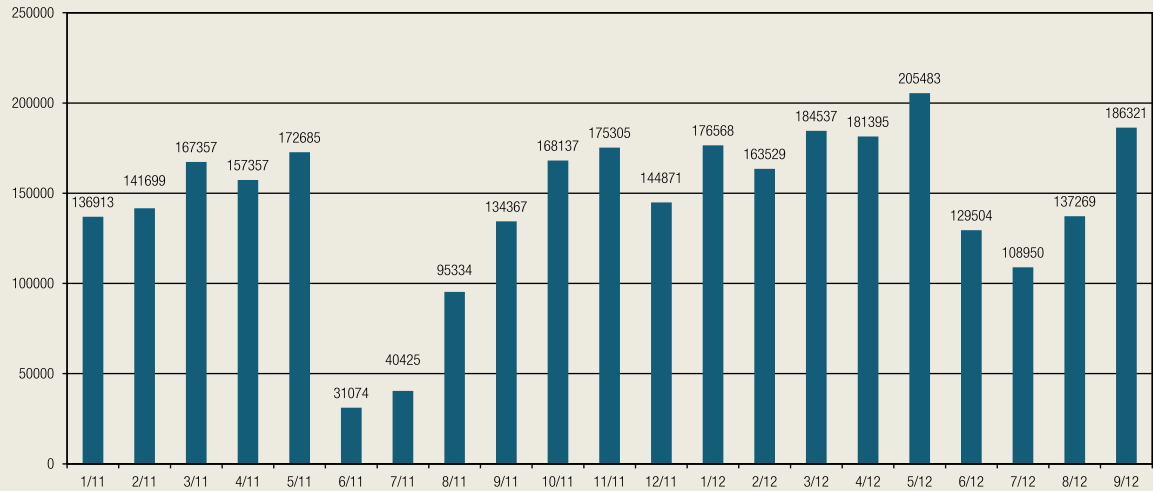
Koska Niinikankaan mukana hävisi myös suurin palo ja taitokin yliopistosarjojen ulkopuolisten käsikirjoitusten tutkimiseen ja tuottamiseen, oli tilalle keksittävä jotain muuta. Eikä kyse loppujen lopuksi ehkä ollutkaan lainkaan pakosta vaan halusta integroitua tiukemmin niin yliopiston, kuin kirjastonkin arkipäivän toimintaan. Ja hyvin äkkiä koko toiminnan ta-

voite oli selvä: julkaisuyksikön tehtävänä oli tehdä voitavansa yliopiston tutkimuksen näkyvyyden ja samalla tietenkin myös kirjaston näkyvyyden ja vaikuttavuuden hyväksi.

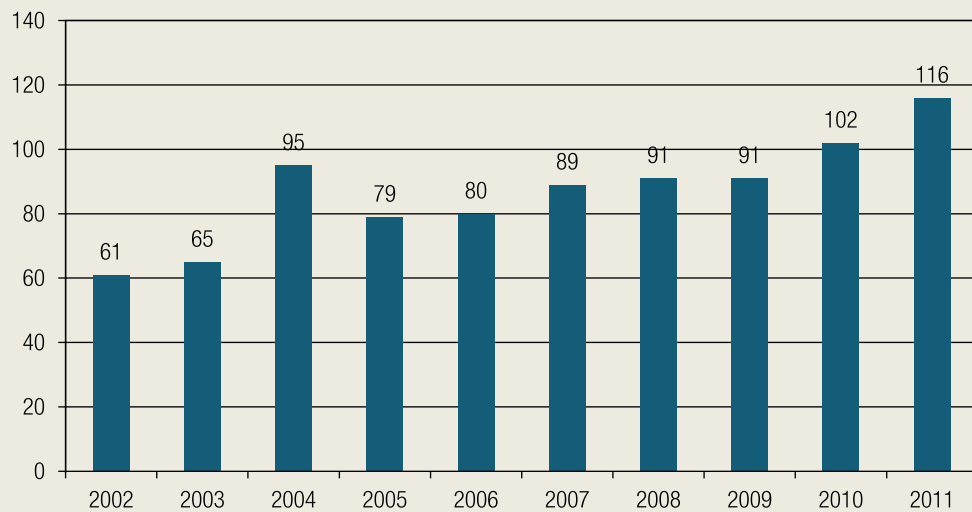
Vuoden 2000 alusta alkoikin varsinainen kehityshankkeiden tuotantoputki. Ensimmäisenä ryhdyttiin kehittämään yliopiston väitöskirjasarjojen julkaisuperiaatteita kohti verkkojulkaisemista. Yhdessä Olli Ahosen kanssa kirjoittamamme *Suunnitelma Jyväskylän yliopiston väitöskirjatuotannon uudistamiseksi* saatiin julkaisukuntoon helmikuussa 2001. Tätä yliopiston hallitukselle esiteltyä suunnitelmaa oli edeltänyt vuoden kestänyt selvitys- ja kehitystyö, jonka aikana luotiin tekniset ja periaatteelliset edellytykset yliopiston laajamittaisen verkkojulkaisemisen aloittamiselle.

Samaan aikaan rakennettiin koko julkaisuyksikön toimintastrategiaa uuteen malliin. Tämän strategiatyön tuloksena syntyi ensi kertaa näkemys julkaisuyksiköstä yliopiston sisäisenä palveluyksikkönä: ”Julkaisuyksikön tavoitteena toimikautena 2001–2002 on kehittää toimintaa *yliopiston sisäiseksi palveluyksiköksi*, jonka erityisosaamisena on julkaisu-toiminta ja elektroninen julkaiseminen”⁵. Samassa strategiassa tuli nyt myös julkilausuttua julkaisuyksikön toiminnan perinpohjainen tavoite: tavoitteena on tieteellisen tiedon saatavuuden parantaminen tiedeyhteisölle ja suurelle yleisölle sekä kotimaassa että ulkomailla.

Tuolla väitöskirjajulkaisemisen uudistushankkeella oli siinä mielessä kauaskantoisia vaikutuksia, että sen periaatteet ovat ohjanneet

JyX-julkaisuarkiston latausmäärät 2011–2012 (dspace-simplestats). Lähde: Jyväskylän yliopiston kirjasto.

Kirjaston kustantamien yliopistosarjojen julkaisumäärät. Lähde: Jyväskylän yliopiston kirjasto.

yliopistosarjojen kehittämistä monilta osin tähän päivään saakka. Julkaisemisen painopistettä on määrätietoisesti yritetty viedä kohti verkkojulkaisemista ja näin kehittää julkaisu-toiminnan näkyvyyttä maailmalla.

Ennen verkkojulkaisemisen maailmaan siirtymistä väitöskirjat levitettiin maailmalle kirjastojen välisen vaihtotoiminnan avulla. Myös julkaisuyksikkö lähetti vielä toiminnan alkuvuosina jokaista kirjaa parhaimmillaan jopa 70–80 kappaleen verran maailman kirjastoihin. Näin toimittiin, vaikka Opetusministeriö oli jo vuonna 1995 antanut ohjeistuksen, että vaihtotoiminta tulisi lopettaa.⁶ Jyväskylässä vaihtotoiminnan lakkauttamisesta tehtiin päätös vasta vuoden 2002 alussa.

Väitöskirjojen verkkojulkaisemiseen keskittyminen on kansainvälisten vaihtojen lakkauttamisesta huolimatta lisännyt merkittävästi Jyväskylän yliopiston väitöstutkimusten näkyvyyttä maailmalla. Esimerkiksi vuoden 2011 aikana Jyväskylän yliopiston väitöstutkimuksia ladattiin verkosta yli 180 000 kertaa. Vielä vuonna 2000 koko Tutkielmapankin käyttö oli noin 50 000 latausta vuodessa⁷.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON JULKAISUARKISTO JYX

Verkkojulkaisemisen, yliopiston tuottaman digitaalisen aineiston hallinnoinnin ja tutkimuksen näkyvyyden kehittäminen vaati rinnalleen luonnollisesti jotain muuta kuin tuolloin 1998

julkistettu Tutkielmapankki-sovellus. Uutta verkkoaineistojen julkaisujärjestelmää ryhdyttiin rakentamaan vuoden 2002 aikana yhteistyössä Suomen virtuaaliyliopisto- ja Dr.ELMA-hankkeiden kanssa. Jo lokakuussa 2002 saatoin todeta kirjaston tiedotuslehdessä Verkkomakasiinissa seuraavaa:

Vanhan tutkielmapankin kaikki aineistot on nyt siirretty kirjaston uudelle opinnäytepalvelimelle. Tämän vuoksi kaikkien verkossa olevien opinnäytteiden linkit on jouduttu päivittämään ajan tasalle. Viimeisiä päivityksiä tehdään vielä tätä kirjoitettaessa. Sähköiset aineistot on linkitetty suoraan kirjaston kokoelmätietokantaan, joten mitään erillistä sovellusta opinnäytteiden verkkojakeluun ei enää tarvita. Näin opinnäytteiden hallinnointi ja jakelu verkossa on keskitetympää, nopeampaa ja helpompaa myös käyttäjille.⁸

Vanha Xerox-pohjainen järjestelmä eli vielä rinnakkaiseloja uuden julkaisuportaalin kanssa vuoden 2002 loppuun, jolloin uusi palvelu oli valmis ottamaan vastaan koko verkkojulkaisemisen kirjon ja siihen liittyvät tehtävät.

Koko 2000-luvun alku oli julkaisu-toiminnan osalta varsinaista kehityshankkeiden rustamista. Vuoden 2004 aikana jatkettiin julkaisemiseen liittyvää kehitystyötä erityisesti yhteistyössä virtuaaliyliopistohankkeen ja Dr.ELMA-hankkeen kanssa⁹. Virtuaaliyliopistohankkeen puitteissa rakennettiin verkkojulkaisemiseen liittyvää koulutus- ja kehitystyötä, jonka tavoitteena oli luoda yliopistolle sekä

tiedollisia että infrastruktuurisia edellytyksiä verkkojulkaisemisen kehittämiseksi ja standardointityölle. Vuoden 2004 aikana aloitettiin myös kirjaston kaksivuotisen TTS-hankkeen *Digitaalisen aineiston tuotannon ja käytön infrastruktuurin kehittäminen*.

Tuon TTS-hankkeen tuloksena syntyi jälleen ajatus yliopiston digitaalisen julkaisuarkiston uudistamisesta. Maailmalta oli kantautunut tietoja täysin uudentyyppisistä open source-pohjaisista julkaisuarkistosovelluksista. Niistä lupaavimmalta vaikutti DSpace-niminen sovellus ja sen käyttöönottoa alettiinkin suunnitella jo vuoden 2006 alussa.

DSpace-järjestelmän käyttöönotto tuli ajankohtaiseksi jälleen uuden hankkeen myötä. Siis kun edellistä hanketta vielä tehtiin kovalla tohinalla, oli jo aika alkaa suunnitella uutta. Noin se tuohon aikaan tahtoi mennä. Olimme jo jonkin aikaa käyneet keskusteluja yliopiston viestinnän kanssa tarpeesta uudistaa Jyväskylän yliopiston julkaisusarjojen toiminta. Niinpä teimme yhdessä viestintäpäällikkö Anu Mustosen kanssa hanke-esityksen yliopiston hallitukselle ja siihen sisältyi taustadokumenttina *Suunnitelma Jyväskylän yliopiston julkaisusarjojen uudistamiseksi*. Tuossa suunnitelmassa lausutaan ensi kerran ääneen tahto perustaa Jyväskylän yliopistoon oma digitaalinen julkaisuarkisto ja lähteä sen myötä paitsi uudistamaan yliopiston julkaisuutoimintaa, lähteä myös toteuttamaan Opetusministeriön *Avoimen tieteilisen julkaisu toiminnan työryhmän muistiossa*¹⁰ esittämää Open Access -suositusta¹¹.

Jyväskylän yliopiston hallitus hyväksyi kokouksessaan 4.5.2005¹² esittämämme suunnitelman ja hallituksen päätöksen mukaisesti suunnitelma toteutettiin vuoden 2006 aikana yliopiston kirjaston johtamassa projektissa. Projektin loppuraportissa todetaan, että hetken alkuvaiheessa huomattiin, että projektin menestyksellinen toteuttaminen edellyttää laajaa sovelluskehitystyötä, jotta yliopiston verkkojulkaisemisen infrastruktuuri saadaan tehokkaan ja keskitetyn verkkojulkaisu toiminnan edellyttämälle tasolle¹³. Käytännössä tämä kehitystyö toteutettiin ottamalla käyttöön verkkojulkaisujen hallinnointi- ja julkaisujärjestelmä DSpace. Kehitystyön toteutti hankkeeseen palkattu projektisuunnittelija Pertti Pitkänen, joka oli ollut mukana jo useissa aiemmissa julkaisu yksikön projekteissa.

Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto JyX julkistettiin kirjaston 95-vuotisjuhlien yhteydessä 28.11.2007. Julkistamistilaisuuden video löytyy osoitteesta <http://moniviestin.jyu.fi/ohjelmat/erillis/kirjasto/95v-seminaari/olsbo-heikkinen-pitkanen>.

JyXin julkistamiseen johtanut kehitys muutti myös sen ympärillä käytävän keskustelun retoriikkaa. Ei enää puhuttu eikä puhuta yliopiston kirjaston tutkielmapankista vaan Jyväskylän yliopiston julkaisuarkistosta. Tämä kuvastaa myös sitä kirjastossa tapahtunutta ajattelutavan muutosta: olemme rakentamassa yliopiston yhteistä palvelua ja kaikki tähtää yliopiston menestymismahdollisuuksien parantamiseen.

Oikeastaan myös termiä julkaisuarkisto pitäisi tarkastella uudestaan. Termi on tullut suomen kieleen englannin käsitteistä *institutional repository* ja *archive*. Kyse on kuitenkin ainakin Jyxin osalla paljon muusta. JyX ei ole pelkkä digitaalinen arkisto vaan enemmänkin näyteikkuna ja portti yliopiston tuottamiin digitaalisiin aineistoihin, olivatpa ne sitten tutkimustuloksia, oppimateriaaleja tai tutkimusaineistoja. Tätä JyXin monipuolisuutta, aineistokirjoja ja kattavuutta kuvastaa omalla tavallaan esimerkiksi Vanhakartta.fi -portaali.

Vanhakartta.fi on malliesimerkki JyXin aineistoja hyödyntävästä, mutta sen ulkopuolella toimivasta palvelusta. Se sisältää noin 7000 historiallista karttaa, kartta-aiheisia tutkimuksia ja karttatutkimusta täydentävää aineistoa, kuten valokuvia ja tarkempia tietoja taloista sekä talonhaltijoista. Se sisältää myös kattavan tietopaketin maanmittauksen kehityksestä 1600- ja 1700-luvuilla, samana ajanjaksona Suomessa toimineista maanmittareista ja karttojen tulkittamisesta¹⁴.

Kun Vanhakartta.fi -portaali julkistettiin joulukuussa 2009 tuli siitä hetkessä JyXin ladatuin kokoelma. Joulukuussa 2009 ja tammikuussa 2010 portaalin sivustoilla tehtiin yhteensä lähes 1,5 miljoonaa hakua ja JyXin tiedostojen kuu-kausittaiset latausmäärät lähentelivät miljoonaa.

Vastaavanlaisia JyXin aineistoja hyödyntäviä portaaliratkaisuja on rakennettu myös Jyväskylän yliopiston ulkopuolelle. Mainittakoon esimerkkinä Urheilututkimukset.fi

-portaali, joka kokoaa yhteen suomalaista urheilututkimusta.

OPEN ACCESS

Kirjaston julkaisuyksikön toimintaperiaatteen on sen perustamisesta lähtien kuulunut tieteen avoimuuden lisääminen. JyX-julkaisuarkiston myötä syntyi myös vihdoinkin oikeita välineitä tämän avoimuuden periaatteiden toteuttamiseen laajassa mittakaavassa. Näin pääsimme siis vihdoinkin ihan oikeasti toteuttamaan vuonna 2000 lausuttua tavoitetta eli tieteellisen tiedon saatavuuden kehittämistä tiedeyhteisölle ja suurelle yleisölle koko maailmassa.

Myös Jyväskylän yliopiston johto kiinnostui tieteen avoimuuden periaatteista. Loppuvuonna 2009 rehtori Aino Sallinen asetti *Rinnakkaisjulkaiseminen ja tutkimusaineistojen hallinnointi* -työryhmän. Asettamiskirjeessään rehtori Sallinen ja hallintojohtaja Erkki Tuunanen totesivat että

Tutkimustiedon avoin saatavuus on tieteellisen tutkimuksen peruslähtökohta. Tieteellisissä lehdissä julkaistut artikkelit voidaan tallentaa yliopiston omaan julkaisuarkistoon (rinnakkaisjulkaiseminen) [...] Tavoitteenaan tukea tutkimustiedon avointa saatavuutta ja uudelleen käytettävyyttä Jyväskylän yliopiston rehtori on tänään tekemällään päätöksellä asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on tehdä esitys periaatteista ja toimenpiteistä, joilla edistetään rinnakkais-

*julkaisemista ja tutkimusaineistojen hallinnointia.*¹⁵

Työryhmä työskenteli nopeasti ja antoi rehtorille raporttinsa.¹⁶ Raporttissaan työryhmä esittää, että

*Rehtori tekee päätöksen, jossa yliopiston tutkijoita kehoitetaan tallentamaan kaikki tutkimusartikkeliansa yliopiston julkaisuarkistoon artikkelin TUTKA-kirjauksen yhteydessä vuoden 2011 alusta alkaen tässä raportissa esitettyjen käytäntöjen mukaisesti.*¹⁷

Rehtori Sallinen tuki työryhmän esitystä ja teki 28.5.2010 päätöksen, jonka mukaan Jyväskylän yliopistossa siirryttiin tutkimusartikkelien rinnakkaistallentamisen aikakauteen vuoden 2011 alusta.¹⁸

Open access -periaatteiden yhä laajempi kannatus ympäri maailman on vähitellen tehnyt yliopistojen avoimuudesta kilpailuvaltin. Tutkimustoiminnan, -aineistojen ja -tulosten avoimen saatavuuden merkitys alkaa jo näkyä myös erilaisissa maailman yliopistoja paremmuusjärjestykseen laittavissa rankingeissa. Yksinkertainen fakta kun on, että mitä paremmin ja laajemmin yliopiston tekemä tutkimus on saavutettavissa, sitä enemmän yliopiston tutkimus saa viittauksia ja sitä vaikuttavampaa se on. Tuoretta tutkimustietoa tästä asiasta löytyy muun muassa Jyväskylän yliopiston open access -sivustolta: openaccess.jyu.fi

YLIOPISTOJEN VERKKONÄKYVYYS JA VAIKUTTAVUUS

Maailman yliopistoja laitetaan paremmuusjärjestykseen useampien tutkimusinstituutioiden toimesta. Tällaisia paremmuuslistoja tuottavat muun muassa *QS World University Rankings*, *The Times Higher Education World University Rankings*, *Ranking Web of Universities* ja ehkä tunnetuimpana *Academic Ranking of World Universities* eli niin sanottu *Shanghai ranking*. Otamme näistä lähempään tarkasteluun *Ranking Web of Universities* -listan, koska se väittää olevansa laajempi ja kattavampi kuin muut listaukset. *Ranking Web of Universities* on analysoinut 15000 yliopistoa ja varsinainen listaus kattaa 12 000 yliopistoa. *Ranking Web of Universities* edustaa uudempaa ajattelua yliopistojen vaikuttavuudesta, sillä sen pääpaino on yliopiston tutkimuksen verkkonäkyvyydessä. Ja verkossahan tiede yhä enemmän elää, kuten myös kyseisen tutkimuksen metodologiaselvityksessä todetaan:

*In the second decade of the 21st century the Web is key for the future of all the university missions, as it is already the most important scholarly communication tool, the future channel for the off-campus distance learning, the open forum for the community engagement and the universal showcase for attracting talent, funding and resources.*¹⁹

Institutional Repository as a Center of Services

Pekka Olsbo
Jyväskylä University Library, Publishing Unit

A POSSIBILITY FOR LIBRARIES

More extensive use of repositories gives University Libraries a possibility to enlarge their impact and to integrate more into the University Community. This creates new ways to exploit the different kind of materials produced in the university. Also the metadata can be used by several different services.

2008 Jyväskylä University published their digital archive JYX (<https://jyx.jyu.fi>). JYX is a digital archive based on DSpace. The trait that makes JYX special is that JYU has integrated several other services around DSpace. JYX is an interoperative collaboration of DSpace, Plone, Voyager, TUTKA research database and many other systems and databases.

This interoperability enables flexible publishing process for theses and dissertations, self-archiving of research articles, integration of mash up applications such as oldmaps.jyu.fi and finally very sophisticated system architecture of online store, JYX, Voyager and Plone web publishing environment.

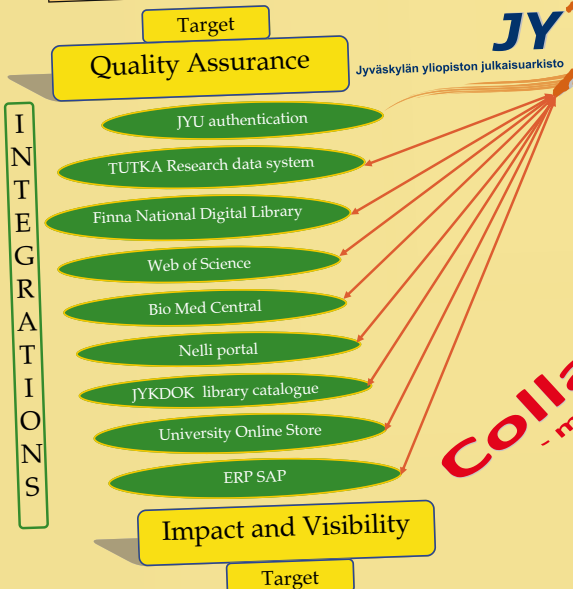
The developmental work of JYX has been done with deep collaboration with other university departments. This gives great possibilities for libraries to integrate themselves into the university community and placing themselves into the core of the university.

Interoperability
- makes everything possible

The roots of JYX were set in 1997 when JUL started publishing theses online.

I
N
T
E
G
R
A
T
I
O
N
S

Collaboration
- makes everything happen

Photo by Petteri Kuusniemi

Kuva: Jussi Liimatainen.
Jyväskylän yliopiston kirjasto.

Ranking Web of Universities, joka aiemmin tunnettiin nimellä *Webometrics Ranking*, tutkii ennen kaikkea yliopiston toiminnan näkyvyyttä verkossa. Jyväskylän yliopisto sijoittuu tuoreimmassa heinäkuussa 2012 tehdystä listauksesta sijalle 299. Muissa mainituissa listauksissa Jyväskylän sijoitus vaihtelee sijoilla 309–500. Tässä *RWU* arvoasteikossa Jyväskylän yliopisto siis sijoittuu paremmin kuin muissa. Yritämme selvittää miksi.

Ranking Web of Universities perustuu neljän osa-alueen analyysiin: *presence rank* (paino 20 %) eli Googlen indeksoimien yliopiston verkkodomain-alueeseen kuuluvien verkkosivujen määrä, *impact* (paino 50 %) eli yliopiston verkkodomain-alueen verkkosivuihin viittaavien muiden verkkosivujen määrä ja laatu, *openess*

(paino 15 %) eli yliopiston verkkosivujen ja julkaisuarkistojen sisältämät ”tekstitiedostot” (*pdf, *doc, *docx, *ppt,*pptx) Google Scholarissa sekä *excellence* (paino 15 %) eli niiden yliopiston kansainvälisissä tutkimusjulkaisuissa julkaisujen artikkelien määrä, jotka sijoittuvat sen 10 % joukkoon, jotka saavat eniten viittauksia muissa artikkeleissa.

Jyväskylän yliopiston saamat sijoitukset eri osa-alueissa ovat seuraavat:

- presence rank 117
- impact rank 411
- openess rank 562
- excellence rank 549

ja näiden perusteella syntyvä kokonaissijoitus siis 299.

Jyväskylän yliopisto sijoittuu siis parhaiten *presence rank* -listalla ja sillä onkin suuri merkitys yliopiston hyvään sijoitukseen kokonaisuudessa. Koska *presence rank* tutkii yliopiston verkkomainiin kuuluvien sivujen ja tiedostojen näkyvyyttä Google indeksissä, on Jyväskylän yliopiston täytynyt tehdä jotain oikein palvelinpolitiikassaan. Yhden domainin tarkka nimipolitiikka sopii erinomaisen hyvin juuri *Ranking Web of Universities* -analyysin metodologiaan.

AVOIMUUDELLA ON MERKITYSTÄ!

Mutta myös yliopiston julkaisuarkistolla on oma merkityksensä yliopiston kokonaisuuden menestymiseen *RWU*-listauksessa. On yksinkertaista havaita JyX-julkaisuarkiston merkitys yliopiston näkyvyydelle Google Scholarissa tekemällä muutamia yliopistoon viittaavia hakuja. JyXiin liittyvät hakutulokset muodostavat poikkeuksetta suuren osan tulosjoukosta ja listautuvat hakutulosten kärkeen.

Espanjalainen suuri tutkimusinstituutio *Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC)*, jonka tutkimusryhmä *Cybermetrics Lab* tuottaa *Ranking of Web Universities* -listauksen, arvioi myös maailman julkaisuarkistoja. Tuoreimmassa *Ranking of Web Repositories* -rankinglistassa on arvioitu yli 1500 julkaisuarkistoa ympäri maailman. JyX-julkaisuarkisto nousi heinäkuun 2012 listalla ensimmäistä kertaa 100 parhaan julkaisuarkiston listalle sijalle 87.

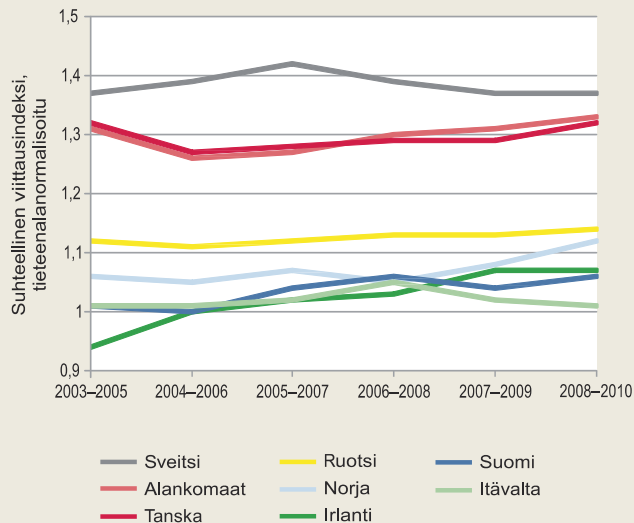
Tutkimalla *Ranking Web of Universities* ja *Ranking of Web Repositories* -listauksien yhteyksiä, voidaan todeta, että hyvällä yliopistolla on myös arvostettu julkaisuarkisto. Erinomaisen esimerkin tästä antaa brasilialainen yliopisto *Universidade de São Paulo USP*, joka rikkoo ainoana yliopistona yhdysvaltaisten yliopistojen rintaman 19 parhaan yliopiston joukossa sijoittumalla yliopistorankingissa sijalle 15. Myös julkaisuarkistojen arvoasteikossa *São Paulon* yliopiston julkaisuarkisto *Universidade de São Paulo Biblioteca Digital de Teses e Dissertações* sijoittuu korkealle, sijalle 7.

Uskaltaisin siis väittää, että JyXillä on oma korrelaationsa yliopiston menestykseen varsinkin kun yhtenä menestymisen mittarina on yliopiston näkyvyys verkossa. Ilman JyX-arkistoa Jyväskylän yliopisto ei sijoittuisi *Ranking Web of Universities* -arvoasteikossa niin hyvin kuin se on nyt tehnyt.

Mutta koska niin yliopistolla kuin myös JyX-arkistolla on kova halu kehittyä ja näkyä yhä ylempänä maailmaa arvottavilla listoilla, on syytä hieman pohtia kuinka tähän päästään.

Tuoreessa 8.10.2012 julkaistussa *Tieteen tila 2012* raportissaan Suomen Akatemia kiinnittää huomiota suomalaisten tutkimusartikkelien viittausindekseihin, joissa Suomi sijoittuu maailman keskivertokansakuntiin:

Suomen tieteen julkaisumäärät ja suomalaiseen tutkimukseen kohdistuvat viittaukset ovat hyvällä tasolla. Vertailumaiden indeksit ovat pysyneet suurin piirtein entisellään: maatasolla muutok-

Lähde: Treuthardt & Nuutinen 2012, 45.

	Suomi	Sveitsi	Alanko- maat	Tanska
yliopistoja 300 parhaan joukossa	2	5	11	4
julkaisuarkistoja 100 parhaan joukossa	2	3	7	3

Suomi, Sveitsi, Alankomaat ja Tanska RWU- ja RWR-listauksissa. Koonnut Pekka Olsbo.

set ovat hitaita. Silti on kiintoisaa pohtia esimerkiksi Sveitsin jatkuvan hyvän menestyksen syitä: onko sveitsiläisessä tutkimusrahoituksessa tai yliopistojen käytännöissä sellaisia asioita, jotka olisivat sovellettavissa Suomessa?²⁰

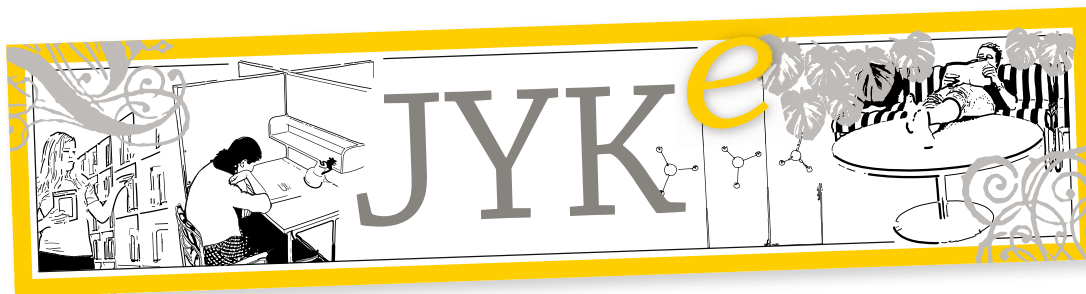
Tutkimuksen näkyvyys ja vaikuttavuus eri Euroopan maissa ilmenee erinomaisesti viereisestä kuviosta, jossa on kuvattu tieteenalanormalisoitu suhteellinen viittausindeksi vertailumaiden huippujulkaisuista.

Kuviossa kiinnittävät huomiota erityisesti Sveitsin, Alankomaiden ja Tanskan erinomaiset arvot. Mitä noissa maissa tehdään toisin tai paremmin? Varmaan monia asioita, mutta on helppo nostaa esille muutama, erityisesti julkaisujen näkyvyyteen vaikuttava seikka.

Kun tutkimme *Ranking Web of Universities* ja *Ranking Web of Repositories* -tilastoja, huomaamme selvän yhteyden Sveitsin, Alankomaiden ja Tanskan yliopistojen ja julkaisuarkistojen menestymisen välillä. Viereisessä taulukossa on vertailtu Suomen ja edellä mainittujen maiden yliopistojen ja julkaisuarkistojen sijoittumista parhaiden joukkoon.

Menestyvillä mailla on siis myös menestyvät julkaisuarkistot.

Toinen seikka, joka nousee Sveitsin, Alankomaiden ja Tanskan menestymistä selittäväksi tekijäksi on niiden open access -politiikka eli avoimuus. RWU-rankingin parhaat pisteet avoimuudesta saa sveitsiläinen ETH Zürich. Tämä yliopisto on yksi maailman huippuyliopistosta myös kaikkien muiden arvioin-

JYKe on Jyväskylän yliopiston kirjaston asiakasblogi.

tien perusteella, vaikka siellä on vain hieman Jyväskylän yliopistoa enemmän opiskelijoita. ETH Zürich on noudattanut omaa open access -politiikkaansa jo vuodesta 2008 ja sen mukaisesti kaikkien yliopiston tuottamien tutkimusartikkelien ja myös kaikkien muiden tutkimustulosten tulee olla avoimesti saatavilla mahdollisimman nopeasti niiden julkaisemisen jälkeen.

Tanskan hallitus on puolestaan julkaissut oman open access -politiikkansa vuonna 2011. Tanskan Open Access -komitea suosittaa lopparaportissaan muun muassa, että kaikki julkisesti rahoitettu tutkimus tulee julkaista avoimesti yliopistojen julkaisuarkistoissa.²¹

Myös Alankomaissa on yliopistoilla ollut jo pitkään voimakas open access -tahtotila. Utrechtiin yliopisto on ollut avoimen tiedejulkaisemisen edelläkävijäyliopistoja ja sen Igitur Archive on yksi maailman arvostetuimmista julkaisuarkistoista (RWR-ranking 12.). Utrechtiin yliopisto hallinnoi myös Alankomaiden kansallista open access -portaalia <http://www.openaccess.nl/>.

Voidaan siis todeta, että yksi tie ylöspäin maailman arvostetuimpien yliopistojen listalla vie tieteen avoimuuden kautta. Tämä on ymmärretty myös Euroopan Komissiossa, jonka uudet tutkimusrahoitukseen liittyvät käytännöt julkaistiin heinäkuussa 2012, kuten tämän kirjoituksen alussa jo todettiin. Euroopan Komission suositusten mukaisesti myös Suomen hallituksen tulee määritellä oma kansallinen open access -politiikkansa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että myös kaikkien Suomen yliopistojen tulee sellainen tehdä.

Jyväskylän yliopiston kirjasto on ajanut yliopistolla open accessin asiaa 15 vuotta. Nyt on vihdoin aika rakentaa yliopistolle oma edistykseellinen avoimen julkaisemisen politiikka, sillä Jyväskylän yliopistolla on vielä nyt etunaan arvostettu ja arvokas infrastruktuuri JyX. Monilla yliopistoilla ei vastaavaa järjestelmää ja ennen kaikkea siihen liittyvää tietotaitoa vielä ole. On kuljettava kehityksen kärjessä kun vielä voi. Sillä julkaisemisen avoimuudella ja näkyvyydellä todella on merkitystä.

VIITTEET

- ¹ Euroopan unionin virallinen lehti 21.7.2012. Saatavana: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=O-J:L:2012:194:0039:0043:FI:PDF> [viitattu 15.10.2012]. Katso myös Carl-Christian Buhren esitys Open Science at the European Commission. Saatavana: <http://www.slideshare.net/ccbuhr/open-science-at-the-european-commission> [viitattu 15.10.2012].
- ² Ekholm, K. 1996a. Amerikan tuulia ja julkaisutoimintaa. *Lehdykkä* 1996: 45. Jyväskylän yliopiston kirjasto, Jyväskylä.
- ³ Ekholm 1996a
- ⁴ Olsbo, P. 1997. Jäljennepalvelun asiakaspalvelu muuttanut. *Lehdykkä* 7.2.1997. Jyväskylän yliopiston kirjasto, Jyväskylä.
- ⁵ Ahonen, O. & Olsbo, P. 2000. Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuuyksikön toimintastrategiat 2001–2002. Jyväskylän yliopiston kirjasto.
- ⁶ Opetusministeriö 1995, 7. Suositus väitöskirjojen julkaisukäytäntöksi. Opetusministeriön työryhmien muistioita 16:1995.
- ⁷ Olsbo, P. 2001. Digitaalinen tutkielmapankki. Esitelmä Opinäytteet verkossa -seminaarissa 6.4.2001. Jyväskylän yliopiston kirjasto.
- ⁸ Olsbo, P. 2002. Yliopiston kirjasto uudistaa opinnäytepalveluaan. Verkkomakasiini. Jyväskylän yliopiston kirjasto. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-2007511> [viitattu 1.10.2012].
- ⁹ Yhteistyön tuloksia esiteltiin muun muassa Innsbruckissa EUSIDIC-konferenssissa 2005 ja Open Repositories -konferenssissa Southamptonissa 2008 (katso Heikkinen, R., Olsbo, P., Pitkänen, P. & Luoma, E. 2008. The Digital Archive JYX also manages Copyrights. Poster ja abstract. Open Repositories 2008, Southampton, 31.3.–4.4.2008. Saatavana: <http://pubs.or08.ecs.soton.ac.uk/43/2/or08poster168.pdf>
- ¹⁰ Opetusministeriö 2005. Avoimen tieteellisen julkaisutoiminnan työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:8. Saatavana: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2005/avoimen_tieteellisen_julkaisutoiminnan_tyoryhman_muistio [viitattu 2.10.2012]
- ¹¹ Mustonen, A. & Olsbo, P. 2005. Suunnitelma Jyväskylän yliopiston julkaisusarjojen uudistamiseksi. Julkaisematon suunnitelma, Jyväskylän yliopisto.
- ¹² Periaatepäätös yliopiston julkaisusarjojen uudistamisesta. Jyväskylän yliopiston hallituksen pöytäkirja N:o 23 /2005.
- ¹³ Olsbo, P. 2007. Suunnitelma Jyväskylän yliopiston julkaisusarjojen uudistamiseksi. Projektin loppuraportti. Julkaisematon raportti, Jyväskylän yliopisto.
- ¹⁴ <http://www.vanhakartha.fi>
- ¹⁵ Sallinen, A., Tuunanen, E. 2009. Rinnakkaisjulkaiseminen ja tutkimusaineistojen hallinnointi – työryhmän asettaminen. 22.10.2009, Jyväskylän yliopisto. Saatavana: <https://www.jyu.fi/hallinto/tyoryhmat/rinnakkaisjulkaiseminen/asettamiskirje> [viitattu 8.10.2012]
- ¹⁶ katso <https://www.jyu.fi/hallinto/tyoryhmat/rinnakkaisjulkaiseminen/intra/rinnakkaisjulkaisemista-kaesittelevae-osaraportti>
- ¹⁷ Rinnakkaisjulkaisemiseen liittyvä loppuraportti, 2009,16. Jyväskylän yliopisto, Rinnakkaisjulkaiseminen ja tutkimusaineistojen hallinnointi -työryhmä. Saatavana: <https://www.jyu.fi/hallinto/tyoryhmat/rinnakkaisjulkaiseminen/intra/rinnakkaisjulkaisemista-kaesittelevae-osaraportti> [viitattu 10.10.2012]
- ¹⁸ <https://www.jyu.fi/ajankohtaista/sisaiset/2010/05/tiedote-2010-05-28-11-04-00-841316> [saatavana vain yliopiston verkosta]
- ¹⁹ <http://www.webometrics.info/en/Methodology> [viitattu 10.10.2012]
- ²⁰ Treuthardt & Nuutinen 2012, 86. Treuthardt, L., & Nuutinen, A. (toim.) 2012. Tieteen tila 2012. Suomen Akatemian julkaisuja 6/12

²¹ The Open Access Committee recommends that public research grants should include requirements that all Danish publicly funded research be made available in the research institutions' research databases or in a future national repository and via a common research portal, which will dissemina-

te all research results with clear indication of / credit given to the performing university / research institution. Recommendations for Implementation of Open Access in Denmark 2011, 16. Final report from the Open Access Committee. Saatavana: www.fi.dk [viitattu 11.10.2012]